

Inakosť našich spoločných dejín : projekt Moderné dejiny stredoeurópskeho regiónu a ich vyučovanie v krajinách V4.

PhDr. Mária Tonková, CSc., Pedagogická fakulta UK Bratislava

Vlaňajšiu správu o stretnutí historikov a pedagógov z krajín V4 a ďalších štátov som končila konštatovaním, že veríme, že naše stretnutia sa začnú odohrávať v širšom medzinárodnom kontexte. Dnes môžem povedať, že sa to podarilo aj vďaka konkrétnym kontaktom a inšpiráciám aj z minulo-ročného telčského stretnutia. A predovšetkým vďaka **zásadnej a ráznej pomoci MŠMT** - vrátane finančnej podpory. Verím, že českým kolegom budeme môcť túto ústretovosť a **ochotu odplatiť v nasledujúcich rokoch, v nasledujúcich podujatiach** – tak ako to celý projekt predpokladá.

Už niekoľko rokov je základným zámerom stretnutí posadiť za spoločný stôl praktikov, historikov, metodikov, didaktikov aj učiteľov dejepisov, aby spoločne premýšľali nad našimi reálnymi potrebami a limitmi formálne široko zdôrazňovanej tzv. európskej dimenzie historického vzdelávania. A v takom kontexte potom aj nad reálnym pomerom a potrebami tém všeobecných a národných dejín v praxi dejepisného vyučovania a nad množstvom ďalších aktuálnych problémov: nad úlohou a miestom tzv. politických a sociálnych dejín v modernej výučbe, nad otázkou interpretácie plurality historických prístupov v dejepisnom vzdelávaní a podobne. Zároveň sa usilujeme rovnoprávne sa zamýšľať nad metodikou a „technikou“ akceptácie a sprístupňovania takýchto tém v dejepisnej výučbe. Viacerí z vás však viete, že prvé ročníky podujatia kontaktujúceho učiteľov dejepisu a historikov zo stredoeurópskeho priestoru vlastne chceli takýmto spôsobom hľadať odpovede na problémy slovenského školstva (slovenského dejepisného vzdelávania). Chceli sme jednoducho vytvoriť základňu na porovnávanie slovenských problémov so situáciou v širšom kontexte. Európsky kontext sa nám zdal zbytočne príliš široký, stredoeurópsky sme si zvolili z rôznych dôvodov ako najvhodnejší. Tí, ktorí sa zúčastnili na niektorom z podujatí – či už v Bratislave, Trenčianskych Tepliciach. Ale už semináre v Štúrove predstavili aj vyššiu ambíciu! Stredoeurópskych stretnutí. Tohtoročné stretnutie v septembri v Bíloviciach začalo novú etapu. Bolo vlastne prvým ročníkom kvalitatívne inej úrovne. Projekt sa stal v pravom slova zmysle stredoeurópskym. Organizujú ho partneri z Českej republiky, Poľska, Maďarska a Slovenska. Do podujatia zásadným, veľmi aktívnym a efektívnym spôsobom vstúpilo české Ministerstvo školstva. Aj vďaka tomu sa koncepcia podujatí mohla systematickejšie prepracovať a získala dlhodobejší charakter. (Stredoeurópske univerzity zúčastnené na projekte – fakulty zaoberajúce sa prípravou budúcich učiteľov dejepisu a usilujúce sa hľadať aj metódy ich ďalšieho vzdelávania - pôvodní iniciátori projektu - zase boli podporení Medzinárodným Višegrádskeým fondom. Práve na ňom zaznel názor, že náš projekt zaujímavým spôsobom, nenásilne, bez politizácie ale s vhodnými perspektívami budúcnosti predstavuje - chce predstaviť - súžitie spoločenských, národných a krajín regiónu tým najdôležitejším adresátom – mládeži.). Aktuálna schválená a podporená podoba projektu vyzerá nasledovne: najdôležitejšie zastrešujúce akcie sú tri veľké medzinárodné stretnutia, každé v inej krajine. Na ne sa nabaľujú, pripravujú ich a rozvíjajú dvojstranné stretnutia organizované v rámci celého programu.

(Visegrad Strategic Program 30920007)

STREDOEURÓPSKE UNIVERZITY O MODERNEJ EURÓPSKEJ DIMENZII VYUČOVANIA DEJÍN (2009-2012)

INAKOSŤ SPOLOČNYCH DEJÍN A PRITOMNOSŤ NAŠEJ MINULOSTI :

VELKÉ BÍLOVICE – KALISZ – SPIŠ

TRI MEDZINÁRODNÉ DEJEPISNÉ SEMINÁRE: HISTORICKÉ DEDIČSTVO STREDNEJ EURÓPY 20. STOROČIA AKO SÚČASŤ EURÓPSKEJ DISKUSIE O VÝUČBE DEJEPISU

KLÚČOVÉ TÉMY:

1. Stredoeurópske dedičstvo z času druhej svetovej vojny: vojna, okupácia, odboj, rezistencia - jednotlivec a spoločnosť (Velké Bílovice, sept. 2009)
2. Život v čase komunizmu, život v čase studenej vojny (Kalisz, sept. 2010)
3. „Stredoeurópske“ dedičstvo po páde bipolárneho sveta (Spiš, sept. 2011)

WORKSHOPY:

Stredná Európa 20. storočia ako subjekt európskej diskusie o výučbe dejepisu:

1. Ako formovať širší stredoeurópsky model školského historického vzdelávania
2. Multikulturalizmus, multiperspektivita, angažovanosť proti extrémizmu v stratégiách výučby dejepisu v krajinách V4 – možnosti, šance a limity,

Semináre sú určené:

historikom, učiteľom dejepisu základných i stredných škôl, VŠ pedagógom – špecialistom na výučbu dejepisu z odborných inštitúcií, mimovládnych vzdelávacích organizáciám

Všetci partneri spoločne vytypovali a určili tri základné tematické historické okruhy celého projektu a v nadväznosti na to okruhy tém didaktických workshopov. Všetky sa

sústredujú predovšetkým na 20. storočie (hoci isté chronologické presahy v parciálnych témach sú samozrejme možné a prirodzené. Ukázalo sa to hneď na prvom podujatí novej série, teda v Bíloviciach.) Zvolili sme dosah dedičstva druhej svetovej vojny na strednú Európu, život v strednej Európe v čase komunistického socializmu a dôsledky oboch uvedených fenoménov na tvár stredoeurópskeho regiónu po tom, čo sa zrútilo rozdelenie sveta na dva tábory.

Všetci partneri spoločne vytipovali a určili tri základné tematické historické okruhy celého projektu a v nadväznosti na to okruhy tém workshopov. Všetky sa sústredujú predovšetkým na 20. storočie (hoci isté chronologické presahy v parciálnych témach sú samozrejme možné a prirodzené. Ukázalo sa to hneď na prvom podujatí novej série, teda v Bíloviciach.) Zvolili sme dosah dedičstva druhej svetovej vojny na strednú Európu, život v strednej Európe v čase komunistického socializmu a dôsledky oboch uvedených fenoménov na tvár stredoeurópskeho regiónu po tom, čo sa zrútilo rozdelenie sveta na dva tábory.

Stále sa teda pokúšame **diskutovať o vzťahu medzi súčasnou históriou ako vedou a dejepisným vyučovaním, teda diskutovať nad metodologickými i metodickými, teoretickými i praktickými výzvami, súčasného dejepisného vyučovania ako spoločnými.** Venujeme sa tak sprístupňovaniu nových výsledkov skúmania historického vývinu strednej Európy do prostredia českých, slovenských, poľských, maďarských, slovinských učiteľov ako aj možnostiam zaradenia týchto výsledkov do vyučovacej praxe jednotlivých krajín, snažíme sa rozoberať aj konkrétne didaktické problémy a predstavovať konkrétne príklady z učiteľskej praxe.

Nie je to jednoduché, narážame na množstvo problémov zásadného i praktického charakteru; tým hlavným stále zostáva určovanie reálneho pomeru medzi sprístupňovaním nových historických výsledkov a didaktickým spracovaním problematiky. Nechceme sa však vzdať ani jednej ani druhej časti. Na nedeliteľnom základe oboch stránok sa podľa nás vytvára podoba modernej výučby dejín pre mládež 21. storočia. Ak to v praktickej podobe na našich stretnutiach v niektorej súčasti možno trochu „zaškrípe“, považujeme za vinníka našu neobratnosť (ale niekedy aj náhodné okolnosti), nie samotný princíp stretnutí.

Bilovice 2009 ako prvé podujatie novej série?

Zostalo zastrešujúce pomenovanie. Myslíme si, že ono najvýstižnejšie vyjadruje podstatu celého projektu. Je jeho najvýstižnejším mottom vrátane istých provokatívnych vyznení alebo možno práve kvôli nim. Tým druhým mottom zostalo zdanlivo banálne konštatovanie o roli minulosti v našej prítomnosti. Je dodatočným, a v celej strednej Európe iritujúcim, spôsob, akým sa spoločnosť, verejná mienka správa k pluralite odborných prístupov voči jednému a tomu istému fenoménu a s akou ľahkosťou ich zamieňa púhou relativizáciou hodnôt, resp. bezhodnotovosťou.

Keďže zostala takisto snaha dať v programe rovnocenný priestor historikom, didaktikom aj praktikom dejepisného vyučovania, ***ponechali sme aj tradičnú, podľa nás osvedčenú štruktúru*** : prednášky ku kľúčovým okruhom sprevádzané diskusiami vo workshopoch. Otvorilo sa však množstvo nových otázok a problémov. Aj v Bíloviciach sa ukázalo, že odpovede tak na historické témy ako aj na didaktickú prax sú nielen rozmanité – to by samozrejme nebol zásadný problém - ale predovšetkým akoby nespojité - nejde o proces, v ktorom ak objavíte základný uzlík, ostatné sa vám rozpletú. Jednoducho povedané – je ľahšie na veci nazerať z jedného – národného pohľadu - čo ich aj porovnávame so širším kontextom – než vytvoriť spoločnú stredoeurópsku platformu alebo spoločné stredoeurópske uvažovanie o našich – sme presvedčení, že v mnohom skutočne spoločných

dejínach (ale aj spoločných problémoch dejepisného vyučovania – zdedených napríklad z polstoročia totalitného systému.)

V Bíloviciach sa na jednej strane potvrdzovalo, že možnosti nadnárodného obsahu dejepisnej výučby sú rovnako zaujímavé v každom zo zúčastnených štátov (zaznievali to však predovšetkým zo strany historikov), znova však zazneli skeptickejšie otázky, ***nakol'ko možno reálne hovoriť a diskutovať o nejakých spoločných styčných bodoch stredoeurópskeho priestoru súčasnosti pre dejepisné vyučovanie v jednotlivých krajinách***. Pre nás ako organizátorov na to existuje jedna zásadná odpoveď. Nie sme za automatickými stúpenkami požiadaviek prekračovania štátneho rámca dejepisnej výučby v prospech v súčasnosti toľko preferovanej „európskej dimenzie“. Nie všetky ciele v dejepisnom vzdelávaní sa musia zhodovať s istými abstraktnými ideálnymi (či idealizovanými) „celoeurópskymi“ vzdelávacími cieľmi. Dlhodobejšie a už preto bohatšie praktické skúsenosti pôvodných (západoeurópskych) reprezentantov týchto myšlienok s metodikou moderného dejepisného vzdelávania často posúvajú zdôrazňovanie spoločnej kultúry a spoločnej identity, spoločných historických tradícií i budovanie európskej vzájomnosti do polohy, v ktorej sa i napriek dobrému úmyslu používajú príklady vychádzajúce z priveľmi zjednodušených paradigiem – pre naše prostredie ak nie nepoužiteľných tak prinajmenej emocionálne neveľmi blízkyh. Možno aj preto sa navonok toľko deklarovaná snaha mína účinkom a poznávania a skutočné osvojovanie „európskeho civilizačného kódu“ akoby v praxi vyznievalo skôr kontraproduktívne. (Anavyše je tu aj istá čisto praktická alebo akási „technická“ stránka problému. Aj na nedávnom seminári ŠPÚ v Bratislave práve českí odborníci znova upozornili, že aj preberaním medzinárodnej metodiky testovania nepriamo vkladáme do učiva aj obsah).

Takisto si uvedomujeme spornosť samotného termínu stredná (stredovýchodná atď) Európa. Seminäre neriešia odbornú historickú otázku odkedy dokedy a či vôbec niečo také ako fenomén strednej Európy existoval. Aj na tohtoročnom bílovickom seminári k tomu zaznelo viacero zamyslení. Odznela dokonca pripomienka, že práve v období moderných dejín sa rôzne predstavy a koncepcie o stredoeurópskom koncepte dejinného vývoja využívali na často veľmi agresívne politické ciele. Napriek tomu však chceme pripomínať, že existovalo dlhoročné hoci aj konfliktné spoločenstvo dejinných osudov susediacich národov. A predovšetkým chceme zdôrazňovať prostý fakt, že jednotlivé stredoeurópske národy mohli o spomenutom spoločenstve autonómnejšie hovoriť vždy len vtedy, keď samy zažívali zodpovedajúcu mieru slobody. ***Naše posudzovanie stredoeurópskych podobností a špecifik súčasného europeizovaného vzdelávania - a jeho možných spoločných potrieb - sa takisto môže odohrávať len za podobných podmienok.***

Spornou menej doriešenou otázkou našich seminárov zostáva otázka, ako to v praxi urobiť, aby sme sa nedopracovali – ak to prežiením - k nejakej násilím vnucovanej stredoeurópskej forme. To sa ukázalo napríklad v reakciách na vystúpenie britského metodika Ch. Rowea. Aj to pritom sčasti súvisí s historickým vývojom strednej Európy. Mnohé z prác uznávajúcich existenciu stredoeurópskeho priestoru končí dosť bezútešným konštatovaním, že dotýčný priestor si svoje špecifiká prípadne prípadne prednosti vôbec nevšima. Maďarský historik Péter Hanák kedysi povedal, že ak je stredná Európa kultúrnou jednotkou, potom je pre ňu charakteristické, že sa ako jednota či celok vôbec nevníma, nemá žiadne silné spoločné vedomie, ale naopak tendenciu k vzájomnému nepriateľstvu, k ignorancii a nejednote. (O to dôležitejšie je podľa nás to spomenuté zdôrazňovanie: ***o stredoeurópskych súvislostiach možno slobodne hovoriť len v podmienkach slobodného autonómneho rozvoja jednotlivých (stredoeurópskych) komunit.***

Všetky uvedené problémy bílovický seminár zaregistroval. Zazneli v pozadí klíčových referátov; ešte silnejšie zarezonovali k diskusiám k jednotlivým workshopom. Ak by som to zhrnula: ambície hľadania spoločného nielenže so sebou nesú otázku stanovenia miery zdôrazňovania spoločného (vývoja tohto priestoru), ešte nejednoznačnejšie sú odpovede na otázku ako – tieto konkrétne otázky spoločných črt preniesť do dejepisnej výučby. Ale účastníci stretnutia sa zhodli aj na tom, že práve preto sa netreba vzdávať kladenia týchto otázok .

Konkrétny program seminára

***Program konference
Jinakost společných dějin
23. -26. září 2009***

	dopoledne 9,00 -12,30 hod.	odpoledne 14,00 - 19,00 hod.
23.9.	<i>Příjezd účastníků</i>	<p>Uvítání Mgr. Klára Laurenčíková náměstkyně ministryně školství, mládeže a tělovýchovy ČR</p> <p><u>Normály a extrémny v dějinách střední Evropy</u></p> <p>prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.: Výzvy a mementa historických mezníků dějin střední Evropy</p> <p>doc. PhDr. Ivan Halász, PhD.: Historické dědictví střední Evropy. Problém rozdílné prostorové perspektivy při výuce post-uhorských – maďarských a slovenských – dějin.</p> <p>prof. dr. Janez Cvirn – doc. dr. Jure Gašparič: Slovenské vzpomínky na 20. století</p> <p>Dr. Piotr Czarzyński: Regionální výchova – kulturní dědictví regionu</p>
24.9.	<u>Středoevropské dědictví druhé</u>	<u>Za nový, lepší svět...?</u>

	<p><u>světové války – jednotlivec a společnost</u></p> <p>doc. PhDr. Jaroslav Med, CSc.: Literatura a politika. Literární život za druhé Čs. republiky</p> <p>Dr. Michal Jarniecki: Druhá sv. válka v polské historické paměti</p> <p>doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.: Holocaust v paměti české mládeže</p> <p>doc. PhDr. František Čapka, CSc.: Odsun německého obyvatelstva a znovuosídlování jižní Moravy 1945 - 1947</p> <p><u>Sport jako pojítka a dělítő</u></p> <p>prof. PhDr. Marek Waic, CSc.: Století střeoevropského sportu – čas konfliktů i porozumění</p> <p>PhDr. Matej Hanuła: Fotbal rozdělující i spojující. Nacionalismus na tribunách meziválečné Bratislavy</p> <p>PhDr. Josef Smolík, PhD.: Fotbalové chuligánství v zemích V4</p>	<p>PhDr. Daniela Kodajová, PhD. Extrémní polohy v procesu formování slovenské národní společnosti</p> <p>Mgr. Kateřina Lozoviuková, PhD.: Lidové soudnictví v 50. letech</p> <p>PhDr. Marína Zavacká: Hrdina počátků budování socialismu – veřejné mínění a žurnalistika</p> <p>doc. PhDr. Simon Attila, PhD.: Maďarská revoluce 1956 v pohledu slovenských Maďarů</p> <p>Mgr. Suzana Guček-Cvirn Jak se učí dějepis ve Slovinsku (prezentace)</p> <p><u>Workshopy</u></p> <p>Jak vytvářet střeoevropský model školního historického vzdělávání? Multikulturalismus, multiperspektivita, angažovanost proti extremismu jako nástroje a strategie dějepisné výuky v zemích V4 – možnosti, šance, limity.</p> <p>1/ Extrémy a jejich interpretace z hlediska multikulturality (doc. Viliam Kratochvíl) 2/ Výzva: Syntetický model dějin střední Evropy (Mgr. Suzana Guček-Cvirn) 3/ Cílové struktury školního dějepisného a strategie jejich dosahování (PhDr. Dagmar Hudecová)</p>
25.9.	<p>Chris Rowe Národní dějiny v kontextu jiných národních historií</p> <p><u>Workshopy</u></p> <p>Jak vytvářet střeoevropský model školního historického vzdělávání? Multikulturalismus, multiperspektivita, angažovanost proti extremismu jako nástroje a strategie dějepisné výuky v zemích V4 – možnosti, šance, limity.</p> <p>1/ Extrémy a jejich interpretace</p>	<p>exkurze archeologické vykopávky v Mikulčicích, zámek a město Mikulov</p>

	<p>z hľadiska multikulturality (doc. Viliam Kratochvíl)</p> <p>2/ Výzva: Syntetický model dejín strednej Evropy (Mgr. Suzana Guček-Cvirn)</p> <p>3/ Cílové štruktúry školského dejepisu a stratégie jejích dosahování (PhDr. Dagmar Hudecová)</p>	
26.9.	<p><u>Dnešný extrémizmus a terorizmus</u></p> <p>doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, PhD.: Pedagogické postupy proti pravicovému extrémizmu</p> <p>Mgr. Petra Vejvodová: Transnacionálne vzťahy krajní pravice v strednej Európe</p> <p><u>Záver z workshopu a panelová diskusia</u></p> <p>PhDr. Maria Tonková, CSc. Současnosť a budúcnosť dejín strednej Evropy – úvahy na záver</p> <p><u>Zakončenie konferencie</u></p> <p>Mgr. Michaela Marksová ředitelka odboru rovných príležitostí MŠMT ČR</p>	<i>Odjezd účastníkov</i>

K tomuto konkrétnemu programu ešte jednu všeobecnejšiu pripomienku. Zarezonovala v ňom jedna špecifická súvislosť, ktorá sa spočiatku zdala byť predsa len trochu odťažitou. Celý jeden blok bílovického seminára bol venovaný otázkam dnešného extrémizmu a terorizmu a pedagogickým možnostiam zápasu s týmito tendenciami. Pôvodne trochu váhavo začlenený blok sa napokon sa ukázal byť veľmi **prínosný**. Dokázala to živá diskusia – medzi iným sa v nej ukázalo, ako rôzne môžu byť v jednotlivých krajinách regiónu hranice extrémizmu chápané – a ako sa to odzrkadľuje vo vzdelávacej praxi ale dokázal to aj presah jednotlivých tém z iných blokov (hlavne tie, ktoré boli venované športu, ale napríklad aj témam dedičstva druhej svetovej vojny –slovenský príspevok). Rada by som tiež pripomenula a zdôraznila, že na bílovickom podujatí boli ako úspešné hodnotené jednotlivé workshopy, resp. ich náplň, ktorú im – prirodzene okrem samotných diskutujúcich - dokázali vtlačiť ich moderátori.

Spoločná pôda historikov a učiteľov dejepisu je len zdanlivo pôdou odborníkov s úplne totožnými cieľmi. No špeciálne v našich stredoeurópskych - podmienkach je

napätie medzi históriou a historickým vzdelávaním v súčasnosti veľmi silné. Vzájomné obviňovania alebo aspoň neporozumenia z jednej i druhej strany sú o to väčšie, upozornili na to viackrát aj naše stretnutia. Dôležité však je, aby si obe strany uvedomovali, že toto napätie je v istom zmysle organické a prirodzené. Inými slovami, hľadanie „vinníkov“ daného stavu má zmysel len vtedy, ak skutočne vážne, teda s rovnakým porozumením pre obe disciplíny, hľadáme spojitosti medzi vývojom, smerovaním a potrebami histórie ako vedy a možnosťami a potrebami historického vzdelávania. „Vinníci“ napätia tu totiž prirodzeným spôsobom vždy boli a budú! Práve porovnanie ciest modernej historiografie (teda písania o dejinách) a dejepisnej výučby, rozmýšľanie nad tým, aké si moderná historická veda kládla ciele a ako sa jej vývoj odrazil v systéme odovzdávania a rozširovania jej poznatkov (vo výučbe histórie) poskytuje nezaujateľovi šance jednak uznať daný stav – zmieriť sa s „nevyhnutnosťou“ - jednak hľadať možnosti zmien bez toho, aby s vaničkou vylieval aj dieťa – teda bez toho, aby chcel zvonka meniť vnútorné limity, ktoré si určila jedna i druhá disciplína.

To bolo zamyslenie nad doterajším stavom celého projektu. Možno ešte pár slov k jeho najbližším perspektívam a jeho konkrétnemu pokračovaniu.

1. Na začiatku jari (február – zač. marca) nasledujúceho roku chceme do Bratislavy pozvať malú pracovnú skupinu kolegov z učiteľskej praxe – účastníkov stretnutí - aby sme spoločne pripravili menší špecifický seminár („subseminár“), ktorý by doterajšie skúsenosti zo stretnutí preformoval (a predstavil) priamo do didaktickej podoby.
2. Na september roku 2010 už spoločne pripravujeme ďalšie veľké medzinárodné stretnutie. Hostiteľom tentoraz bude Poznaňská univerzita, takže ďalší „stredoeurópsky seminár“ sa odohrá v Kaliszi – zhruba v rovnakých dňoch ako stretnutie v Bíloviciach. Všetky základné informácie v krátkom čase sprístupníme na webových stránkach všetkých organizátorov a spoluorganizátorov (ale samozrejme i prostredníctvom všetkých ďalších kontaktov, ktoré s vami máme).

Veríme, že nadviažeme na všetky dobré a úspešné stránky bílovického podujatia. Navyše, **práve na základe úspechov bílovického stretnutia** nám bola ponúknutá perspektíva **predstaviť naše výsledky pred širším fórom**, v širšom európskom kontexte vzdelávania. Veríme, že aj túto šancu sa nám podarí využiť.